

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çevresel Sürdürülebilirlik Hakkındaki Görüşlerinin ve Uygulamalarının İncelenmesi*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ayça HATİBOĞLU¹, Elif MERCAN UZUN²

¹ Öğretmen, Borçka Atatürk İlkokulu, aycatari36@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0322-9885.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, elfmercan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9069-1375.

Gönderilme Tarihi: 29.08.2022 Kabul Tarihi: 19.12.2022 DOI: 10.37669/milliegitim.1168237

Atf: “Tari, A., ve Mercan Uzun, E. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesi. *Milli Eğitim*, 52 (240), 3139-3160. DOI: 10.37669/milliegitim.1168237”

Öz

Bu çalışmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmış ve çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Artvin iline bağlı Borçka ve Hopa ilçesinde görev yapan 20 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada temel veri toplama yöntemi olarak görüşme kullanılmıştır. Veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme soruları araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup uzman görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Araştırmada görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda öğretmenlerin çevre sorunlarının farkında olduğu ve su kirliliği, atık kirliliği, geri dönüşüm, plastikler, hava kirliliği ve tüketim alışkanlıkları üzerinde durdukları görülmüştür. Öğretmenlerin “çevresel sürdürülebilirlik” kavramına uzak oldukları, konunun su, atık, enerji yönetimi ve biyoçeşitlilik şeklinde detaylandırılıp desteklenerek sürdürülebilirlik kavramını ifade edebildikleri görülmüştür. Öğretmenlerin farkında olmadan sürdürülebilir adımlar attıkları da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi eğitim, çevresel sürdürülebilirlik, çevre eğitimi, öğretmen

* Bu çalışma birinci yazarın “Okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin incelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

Examining the Preschool Teachers' Opinions and Practices About Environmental Sustainability

Abstract

The present study aims to examine the opinions and practices of preschool teachers regarding environmental sustainability. In the present study, the phenomenological pattern among the qualitative research methods was used and the sampling process was carried out using the snowball sampling method, one of the purposeful sampling methods. The study group consists of 20 preschool teachers working in Borçka and Hopa districts of Artvin province. In this study, the interview method was used as the main data collection tool. The semi-structured interview questions were prepared by researchers and modified in accordance with the expert opinions. The analysis of qualitative data obtained during the interviews was performed using the descriptive analysis method. As a result of the data analysis, it was determined that teachers were aware of the environmental problems and they emphasized water pollution, waste pollution, recycling, plastics, air pollution, and consumption habits. It was found that teachers were not familiar with the concept of "environmental sustainability" and they could discuss the concept of sustainability by detailing with water, waste, energy management, and biodiversity. It was observed that teachers unintentionally took "sustainable" steps..

Keywords: *early childhood education, environmental sustainability, environmental education, teacher*

Giriş

20. yüzyılın getirisi olan endüstrileşme ve sanayileşmedeki artış ile birlikte iklim değişikliği ve canlıların yok olması gibi çeşitli çevre sorunlarıyla karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum çevre sorunlarının doğa ve insan için en büyük tehditlerden biri olduğunu gözler önüne sermektedir (Demir ve Yalçın, 2014; İğci ve Çobanoğlu, 2019). Sekiz milyara yaklaşan dünya nüfusu toplulukları, kaynakları sınırlı bir şekilde kullanmaya itmektedir. Bu nedenle alınan her kararın ve atılan her adımın gelecek nesillerin yaşamı düşünülerek atılması gerekmektedir (Kahriman Pamuk, 2021). Bunun için insanların temel yaşam ihtiyaçları karşılanırken doğal hayatı riske atmayan, canlılar için, su ve toprak için sürdürülebilir çözümler aranmaktadır (Akçay, 2006). Sürdürülebilirlik, insanların diğer canlılarla beraber ortak bir şekilde gelecek neslin ihtiyaçlarından çalmadan hayat sürmesi anlamına gelmektedir (Yücel ve Kurnaz, 2021). Sürdürülebilir su kullanımı için, tasarruf yöntemleriyle beraber kullanılan suyun türünü anlayıp ayırtılabilmek ve o suyu tekrar kullanabilmek oldukça önemlidir. Örneğin yağmur sularının kirli su kabul edilerek kanalizasyona gönderilmesi sürdürülebilir kullanımdan uzak bir işlemdir. Başka bir sürdürülebilir olunabilecek alansa enerji

talebidir. Bu yolda sürdürülebilir olmak için atılacak iki önemli adım vardır. Öncelikle tasarruflu olmak, daha sonra tasarruflu ürünler kullanmaktır. Tasarruflu ürünler başlangıçta pahalı gibi gözükse de onları kısa vadeden ziyade uzun soluklu düşünmek daha fazla kazanç sağlayacaktır. Yerel olarak üretimin desteklenmesi ve enerji için fosil yakıtlardansa yeniden kullanılabilir enerji kaynaklarının kullanılması ise tamamen sürdürülebilir bir çözüm ortamı yaratmaktadır. Ayrıca bu alternatif çözümün çevre ve insan zararına herhangi bir etkisinin olmaması sürdürülebilirliği destekleyen başka bir boyuttur (Yücel ve Kurnaz, 2021).

1990 yılından bugüne değin ekonomik gelişme ve çevre konularında sürdürülebilirlik modeli benimsenmiştir. Geleneksel çevre eğitiminin sadece çevre problemlerine ve çevrenin korunmasına yönelik çok kısıtlı bir alanı kapsıyor olması hedeflenen gelişimi engellemiş, bu sebeple de çevre eğitimine yüklenen anlamın genişletilerek, hayatta sürdürülebilirliği ve buna uygun araçların oluşturulmasına imkan sağlanması için “sürdürülebilir gelişme amaçlı çevre eğitimi” halini almıştır (Özdemir, 2007). Walshe (2008) sürdürülebilirliğin çevre eğitiminin önemli ve ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Çocuklar için sürdürülebilir hayat, tüketim alışkanlıkları, tutumluluk, çevrenin korunması, çevre kirliliğinin farkına varılması, gezegenlerin ve içinde yaşanan dünyanın anlaşılması, bilinç ve ahlak konularında anlayış değişimi ile mümkündür (Atasoy, 2006). Çocukların çevreyi keşfetmesi, çevre ile iletişime girmeye başlaması, çevresi hakkında fikir sahibi olması açısından okul öncesi dönemin önemi her geçen gün daha da ortaya çıkmaktadır. Çevresel farkındalığını bu dönemde kazanmaya başlayan çocuk, çevresel duyarlılığını da şekillendirerek doğayla empati kurma, doğaya sevgi ve saygı duyma, sürdürülebilir yaşamı içselleştirme yönünde çaba harcar (Akbayrak ve Turaşlı, 2017; Demir ve Yalçın, 2014; Erten, 2004; Günindi, 2010; Şimşekli, 2004).

Literatürde öğretmenlerin, öğretmen adaylarının, çocukların ve velilerin çevreye karşı görüşlerini, yeterliliklerini ve tutumlarını inceleyen çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, çevresel bilinç hakkında öğretmen görüşlerinin alındığı, çalışmalarla çevre sevgisi oluşturulmaya çalışıldığı ve ailelerin, öğretmenlerin öğrencilerinde çevre sevgisini nasıl kazandırdıklarına yönelik pek çok çalışma görülmektedir (Akbayrak ve Turaşlı, 2017; Demir ve Yalçın, 2014; Erten, 2004; Günindi, 2010; Kocalar, 2015; Özdemir, 2007; Şimşekli, 2004). Ayrıca yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde öğretmenlerin veya öğretmen adaylarının çevresel sürdürülebilirliğe yönelik tutumlarının saptanmaya çalışıldığı farklı araştırmalar yapıldığı saptanmıştır (Alpak, 2016; Çimen ve Benzer, 2019; Gürbüz, Çakmak ve Derman, 2013; Uludağ, Karademir ve Cingi, 2017). Bunun yanı sıra 11. Kalkınma Planı’nda çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, çevre sorunlarına duyarlı po-

litikaların geliştirilmesi, iklim değişikliği ile çok yönlü bir şekilde mücadele edilmesi ve çölleşme, ormansızlaşma, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi birçok çevre problemleri üzerinde durulmaktadır. Bunların önüne geçebilmek için çevre kirliliğinin önlenmesine, biyoçeşitlilik ve doğal kaynakların korunmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Bu çalışmaların etkili olabilmesi için toplumun tüm üyelerinin çaba sarfetmesi ve içselleştirmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada okul öncesi öğretmenlerinin çocuklara çevreye duyarlı ve sürdürülebilir davranışları kazandırmasının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Okul öncesi öğretmenlerinin gerek rol model olduğu gerekse eğitim programının planlayıcısı ve uygulayıcısı olduğu göz önünde bulundurulduğunda çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkili oldukları söylenebilir. Öğretmenlerin bu süreçte gerçekleştirdikleri etkinliklerde doğrudan ya da dolaylı olarak uygulamalarıyla çocukların hayata bakışlarını etkilemektedir. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin alınarak incelenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır.

1. Okul öncesi öğretmenlerinin çevre sorunlarına ilişkin düşünceleri nedir?
2. Okul öncesi öğretmenleri çevresel sürdürülebilirlik için günlük hayatlarında neler yapmaktadır?
3. Okul öncesi öğretmenleri çocuklara sürdürülebilir olma bilincini kazandırabilmek için neler yapmaktadırlar?

Yöntem

Araştırma Modeli

Okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirliğe dair görüşlerinin incelenmesine yönelik olan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan bu yöntemin, başka insanların algılarından kendilerine bir anlayış çıkarma ve insanların yaşantılarına ne şekilde yön verdiklerini incelemelerine olanak sağlaması açısından araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Berg ve Lune, 2019). Nitel araştırma deseni olarak ise insanların her zaman farkında olduğu fakat detaylı bilgiye sahip olmadığı durumlarda kullanılan olgu bilim deseni kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu; 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Artvin’de bulunan anasınıfı ve anaokullarında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde pandemi koşullarının etkili olması ve yüz yüze görüşmeyi

kabul eden öğretmenlere ulaşılması amacıyla amaçlı örnekleme yöntemi olan kartopu örnekleme kullanılmıştır. Bu süreçte araştırmaya katılan öğretmenlere bu konuda görüşülmesi önerilen ve zorunlu izolasyon sürecinde olmayan başka bir öğretmen tanıdıkları olup olmadığı sorulmuş ve böylelikle farklı öğretmenlere ulaşılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Borçka ilçe merkezinde görev yapan 8 öğretmen ve Hopa ilçe merkezinde görev yapan 12 öğretmen olmak üzere toplam 20 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi kadındır ve mesleki kıdemleri 10-20 yıl arasında değişmektedir.

Etik Kurul İzni: Söz konusu çalışma için Ondokuz Mayıs Üniversitesinden 27.11.2020 tarihli 2020/724 sayılı Etik Kurul izni alınmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı geliştirilirken literatür taraması yapılmış ve çeşitli sorular belirlenmiştir. Görüşme soruları hazırlandıktan sonra okul öncesi eğitimi ve çevre eğitimi alanında çalışan üç uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri sonrasında yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşmeler sırasında yöneltilen ilk soruyla görüşülen kişinin gözünde küresel olarak en önemli çevre sorununu belirlemek amaçlanmıştır. Diğer sorularda ise öğretmenlerin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki düşünce ve tutumlarını belirlemek ve çevresel sürdürülebilirlikle ilgili bilgilerini sınıflarında nasıl etkinlik haline getirerek çocuklarda çevre bilinci oluşturdıklarını anlamak amaçlanmıştır. Soruların kullanılabilirliğinin belirlenmesi için iki öğretmenle pilot görüşmeler yapılarak görüşme soruları sınanmış ve tahmini görüşme süresi tespit edilmiştir. Yapılan ön görüşmelerden hareketle görüşme formunda gerekli görülen değişiklikler yapılmış ve görüşme sorularının son hali verilmiştir. Pilot görüşme verileri analize dâhil edilmemiştir.

Görüşmelere 22 Şubat 2021 tarihinde başlamış, 22 Mart 2021 tarihinde tamamlanmıştır. Görüşmeler okul öncesi öğretmenleriyle gönüllülük ilkesi kapsamında sessiz bir ortamda ve bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme başlamadan önce çalışmanın amacı açıklanmış, varsa katılımcıların araştırmaya ilişkin soruları yanıtlanarak güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan izin alınarak tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcılar ile görüşme öncesinde ve sırasında sıcak bir ortam oluşturulmaya çalışılmış ve katılımcılardan açık ifadeler alabilmek amacıyla görüşme sohbet halinde sürdürülmüş olup pandemi sebebiyle gerekli olan maske ve mesafe kurallarına da dikkat edilmiştir. Veri toplama işlemine verilerde doyuma ulaşana kadar devam edilmiştir. Görüşmeler ortalama olarak 10-20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Yapılan görüşmeler sırasında 20 adet ses kaydı elde edilmiştir. Elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından Microsoft Word programı kullanılarak bilgisayar ortamına transkripti sağlanmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenler Ö1, Ö2, Ö3.... Ö19, Ö20 şeklinde kodlanmıştır. Araştırmada verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde, elde edilen verileri temalara uygun şekilde açıklamaya yönelik kavramlara ulaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Verilerin analizi sırasında su kirliliği, hava kirliliği, geri dönüşüm, geri kazanım, canlı yaşamına katkı gibi toplam 37 tane kod belirlenmiş olup bu temalar çevre sorunları, çevre bilinci, çocuklara yönelik etkinlikler ve öğretmen eğitimi temaları altında toplanmıştır. Bu temalar ise çevre sorunları, çevresel sürdürülebilirlik ve çevre eğitimi kategorileri çerçevesinde incelenmiştir. Yapılan analizlerden hareketle araştırmanın amacına uygun olarak okul öncesi eğitimde öğretmenlerin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşleri ve programda yer verme durumlarının incelenmesine ilişkin görüşleri yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik ve güvenirlik, araştırma sürecinde bulguların kontrolü ve araştırmacının araştırma sürecindeki tutarlılığının kontrolü için ihtiyaç duyulan iki kavramdır (Creswell, 2017). Sonuçları güvenilir olan araştırmaların elde edilmesi işini profesyonelce yapan herkes tarafından arzu edilen bir durumdur (Merriam, 2013). Bu çalışmada geçerlik ve güvenirliliği sağlamak için öncelikle öğretmenlerle telefon ile görüşülüp araştırmanın amacı açıklanmış, görüşmeyi kabul eden katılımcılardan randevu alınarak görüşme yapmak için bir araya gelinmiştir. Katılımcı öğretmenlerle bir araya gelindiğinde ise ortamda güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Güven ortamını desteklemek amacıyla görüşmelerin ses kayıt cihazına alınacağı ve isimlerin gizli kalacağı bilgisi verilmiş olup katılımcılardan gerekli izinler alınmıştır. Bunlara ek olarak pandemi sebebiyle gerekli olan hijyen ortamı oluşturulmuş olup maske ve mesafe kuralına uyulmuştur. Görüşmelerin tamamlanması ve transkriptinin alınmasının ardından görüşülen kişilere mail olarak gönderilmiş olup çıkarmak veya eklemek istedikleri bir yer olup olmadığı sorulmuştur. Hiçbir katılımcının eklemek istediği bilgisi- ne ulaşılmıştır. Araştırma sırasında pek çok farklı özellikte okula ve öğretmene ulaşılmaya çalışılarak araştırmanın geçerlik ve güvenirliliği artırılmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmada genelleme yapmanın uygun olmaması sebebiyle geçerlik ve güvenirliliğin artırılması amacıyla transfer edilebilirlik göz önüne alınarak doğrudan alıntılara yer verildiği gibi kartopu örnekleme de kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda araştırmanın bütün süreçlerinde inandırıcılığın sağlanması için geçerlilik ve tutarlığa (güvenirlik) önem verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu sebeple verilerin analizi esnasında

veri setinin birkaç defa okunmasıyla kodlar ve sonrasında birbirleriyle ilişkileri belirlenerek temalar oluşturulmuştur. Son adımda ise nitel araştırma çalışmaları yapan bir uzman tarafından verilerin analizi, kodlanması ve temalaştırma aşamalarının incelenmesi istenmiş ve geri bildirimleri ile gerekli düzeltmeler sağlanmıştır.

Bulgular

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çevre Sorunlarına İlişkin Düşünceleri

Araştırmaya katılan katılımcılardan kendilerine göre en büyük çevre sorununun ne olduğunu açıklamaları istenmiştir. Bu çerçevede yapılan analiz sonucunda ortaya çıkan kodlar su kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği, atık kirliliği, plastikler, tüketim alışkanlıkları, iklim değişikliği ve geri dönüşümdür. Katılımcılar arasından çevre sorunu olarak su kirliliğine dikkat çeken öğretmenler görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ö10. Ben kesinlikle bu hani yağ bile dökülmesine çok karşıyım. Bir şey olmaz çözülür diyorlar ama bir sürü suda yaşayan canlılara çok büyük bir zararı var. Bir damla yağ miktarı sanırım bir ton suyu [kirliliyor]. Onu hep şey pet şişeye koyup ya da cam şişeye o şekilde ayrıştırma noktalarına atıyorum yani normal kızartma yağını falan da kesinlikle lavaboya dökmem. Bunlara dikkat ediyorum.

Su kirliliği üzerinde duran katılımcılar daha çok lavabolardan dökülen yağların kirlilik oluşturduğu görüşünde olup kendi hayatlarında yaptıkları ya da bu konuyla ilgili genel olarak yapılması gerekenler üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca katılımcılar suda yaşayan canlıların suya karışan atıklar ile beslenmeye çalışabileceklerini de belirtmektedirler. Su kirliliğinin yanında atık kirliliği üzerinde duran katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

Ö2. Geri dönüşümlerin, yani geri dönüştürülebilecek olan malzemelerin yeterince toplu değerlendirilmemesi, toplanması [bir sorun]. Onları çöp olarak düşünerek çöpe atıyoruz.

Ö3. Bütün aldığımız maddelerin, marketten aldıklarımızın hepsi plastik ve bunlar hepsi aynı çöpe gidiyor, geri dönüştürülmüyor. En azından ülkemizde.

Ö7. Çevreyi kirlatme olsun, kimyasal atıklar olsun, hani bu kullanılan kömürler olsun, gazlar olsun.

Verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere atık kirliliğini en büyük çevre sorunu olarak değerlendiren katılımcıların en çok üzerinde durdukları çöplerin ayrıştırılması, geri dönüşüm atığı olabilecek malzemelerin genel çöp atığı olarak değerlendirilmesi

rilmesidir. Bunun yanında kimyasal atıklar, kömür, gazlar ve COVID-19 süreci sebebiyle her yerde gördüğümüz maskeler olduğunu dile getirmektedirler. Bir başka çevre sorunu olarak katılımcılar hava kirliliğine ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Ö11. Hopa da e bu genel kömür yakıldığı için doğanın bu kirlenmesi var.

Çalışmaya dahil olan katılımcıların Artvin ilinde yaşamaktadır. Artvin ilinde doğalgaz bulunmaması, ısınma faktörünün kömürle sağlanması hava kirliliğinin boyutlarının gözle görülür şekilde fark edilmesine sebebiyet vermektedir. Bunun yanında kullanılan araçların da havaya zarar verdiği belirtilmektedir. Katılımcılar arasında tüketimi de çevre sorunu olarak ele alanlar bulunmaktadır. Özellikle doğal kaynaklar arasında su tüketimi üzerinde duran katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Ö1. Kaynakların sanki hiç bitmeyecek gibi har vurulup, harman savurulması diyebilirim. Özellikle suyun. Yani hala her şeyi özellikle yenilenemeyen enerji kaynaklarının çok daha büyük bir hızla tüketildiği görüşümdedir.

İklim değişikliğinin getirdiği sorunlardan bir tanesi olan mevsimlerin değişiklik göstermesi hakkında katılımcılardan birisi görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Ö12. Küresel olarak çevre sorunu, bence şuan mevsimler. Hani mevsimlerin artık eskisi gibi olmayışı, kışın yazı yaşamamız, yazın hani daha uzun sürmesi bence en büyük sorun bu hani buzların erimesi vesaire. Bence şöyle bir sıkıntıımız var. Çocuklara mevsim meyvelerini, mevsim sebzelerini öğretmekte sıkıntı yaşıyoruz. Çünkü önceden biz bilirdik hangisinin hangi mevsimde olduğunu. Ama şuan her şey her zaman olduğu için çocuklara mesela bunu öğretmek çok zor. Çünkü çocuk diyor ki e kışında var bu. Hani yaz meyvesi diyorsun ama kışında var... Özellikle bu mevsimsel, su sıkıntımızı halledebileceğimiz şeyler yapmamız gerekiyor.

Okul Öncesi Öğretmenlerin Çevresel Sürdürülebilirliğe Yönelik Uygulamaları

Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerin çevresel sürdürülebilirliğe yönelik uygulamaları çevre bilinci, su yönetimi, plastik kullanımının azaltılması, geri dönüşüme dikkat etme, elektriği ve suyu tasarruflu kullanma, doğaya saygı duyma, geleceğe aktarım ve beklentiler kodları çerçevesinde incelenmiştir. Küresel olarak çevre sorunlarını fark etmenin yanında duyarlılık oluşturup çevre bilinci geliştirmek de önemlidir. Çevre bilinci geliştirmenin belki de ilk adımı sayılabilecek duyarlılık konusunda katılımcılar görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

Ö14. Şu şekilde hani bazı insanlar vardır alır çöpünü atar ama bazı insanda saatlerce elinde taşır. O saatlerce o çöpü, çöp kutusu bulana kadar taşıyan kişiyim. Hatta çantasına koyan kişilerdenim öyle diyeyim.

Sadece doğayı kirletmemeye dikkat ettiğini belirten katılımcıların yanı sıra gittiği yerleri temiz tutmaya çalışan, eğlencelerinde havai fişek gibi doğaya zararlı eğlence araçları kullanmayan, eğitimle çevre duyarlılığı kazandırmaya çalışan, plastik ürünler yerine alternatif sürdürülebilir ürünler kullanmayı tercih eden katılımcılar bulunmaktadır. Öğretmenlerin sürdürülebilirliği ve bunu yaşamlarına nasıl yansıttıklarını belirlemek amacıyla sorunlar tek tek ele alınarak incelenmektedir. Su yönetimiyle ilgili katılımcılardan bazıları görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Ö8. ... Musluğumuza bile biz o hız kesen bir cihaz varmış onu taktırdık.

Ö16. Mesela benim kurutma makinem var, kurutma makinesinin haznesinde su birikiyor. O suyu daha sonradan işte balkon yıkamada falan kullanabiliyoruz. O şekilde.

Katılımcıların belirttiği görüşlerinden de anlaşıldığı üzere katılımcıların geneli su yönetimi konusunda hassas davranmaktadır. Daha çok bulaşıkları sudan geçirmeden bulaşık makinesine koyma, çamaşır ve bulaşık makineleri dolmadan çalıştırmama, duşta daha kısa süre kalma, kişisel bakımlar yapılırken daha az su kullanma gibi su tasarrufu üzerine adım attıkları görülmektedir. Katılımcılardan bazılarında fark etmeden su kullanımını önlemek adına musluğun ayarını kısma ya da musluk ucuna aparat takma gibi adımlar atıldığı görülmektedir. Bütün bunların dışında oyun için kullanılan suların, sebze veya meyve sularının, makinelerin haznesinde biriken suları vb. evde başka bir alanda kullanmak gibi daha sürdürülebilir yöntemler tercih ettikleri de görülmektedir. Katılımcıların üzerinde durdukları bir başka dikkat edilmesi gereken konu olan atık yönetimi ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Ö1. Mesela suyu sürekli pet şişelerde kullanıp atmak, kullanıp atmak yerine cam kullanıyorum. Poşet şey artık sınırlı zaten bez çantamız var, o şekilde alışverişe gidiyoruz. Yemek israfa çok karşıyım. Ve olabildiği kadar hani dört gün, beş gün yerim. Yeter ki israf olmasın diye. Ama meyve kabukları için herhangi bir şey yapamıyorum maalesef. Çöpe gidiyor.

Ö10. Mesela bu bilgiyi yeni öğrenmiştim muz kabuğunu direk atmadan önce suya koyuyorum bitkilerime su için ona veriyorum. Ya da aynı şekilde yumurtayı, yumurta suyunu mesela direk dökmüyorum, bitkilere veriyorum faydalıymış bitkiler için. Plastik poşet onu mesela çöp poşeti olarak kullanıyoruz evde plastik poşetleri. Onun dışında çok plastik kullanımı yapmıyoruz.

Katılımcıların genellikle plastik ürünler yerine cam ürünler tercih etmeleri sürdürülebilir tercihlere dikkat ettiklerini göstermektedir. Kurumuş ekme kabukları ya da yemek artıklarını hayvanlara vermeleri, meyve kabuklarını toprağa katkı olarak, pastalara tatlandırıcı veya oda kokusu olarak kullanmaları sürdürülebilir davranışlar

arasındadır. Katılımcıların ifadelerinde pillerin ve yağların muhakkak ayrı bir yerde toplanması düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Ayrıca yemeklerde israfi tercih etmemeleri ve bu yolda daha az üretmeleri ya da tüketmeleri atık yönetimi konusundaki tutumlarını ortaya koymaktadır. Atık yönetimi konusunda katılımcıların çoğu dikkat etse de dikkat etmeyenlerinde olduğu görülmektedir. Bu durumu katılımcılar şu şekilde ifade etmektedirler:

Ö9. Kendi ev hayatımda daha çok geri dönüşüm yapmaya çalışıyorum. Geri dönüşüm olarak okulda mesela topluyoruz evdeki geri dönüşüm materyallerini okula getirmeye çalışıyorum daha çok. Bu şekilde yani bu şeyde çok fazla bir şey yapamıyoruz ne yazık ki bunun haricinde.

Ö17. Çöpler hep aynı yere gittiği için ayrıştırmanın bir anlamı kalmıyor bence.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin geri dönüşüm malzemelerini “yeniden kullanım” amacıyla değerlendirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan bazıları şu cümlelerle ifade etmektedir:

Ö5. Geri dönüştüremeyeceğim ya da eve geldiyse bir iki diyelim ki pet şişe olur dışarıdan alındı evde, mutlaka buraya getiriyoruz hani okulda eğitici materyal olarak kullanabiliyoruz.

Katılımcıların enerji yönetimi ile ilgili belirttikleri ise şu şekildedir:

Ö3. Gereksiz ışıkları söndürüyorum. Mikser çok fazla kullanmıyorum mesela elektrik daha az kullanıyoruz. Asansör çok kullanmıyorum. Yürüyorum. Prizde bir şey bırakmamaya çalışıyoruz. Yazın İzmir’e gidiyorum. Burada ki hiçbir priz takılı kalmıyor. Buz dolabını da boşaltıyorum ki daha az elektrik harcansın. Bu kadar. Özel araçla bireysel ulaşım sağlıyorum.

Katılımcıların, elektrik enerjisi kullanımına oldukça dikkat ettikleri, fişte, prizde herhangi bir şey bırakmamaya çalıştıkları ve kettle, mikser, fırın gibi elektrik enerjisini çok fazla harcayan ürünlerin kullanımını sınırlandırdıkları görülmektedir. Evde kullandıkları beyaz eşyaları genellikle A++ enerji sınıfı olan bir eşyayı tercih eden katılımcıların bazıları, bunun gelen faturaların yüksekliği sebebiyle olduğunu da belirtmektedir. Oturdıkları evlerde yalıtım olmasına dikkat ettiğini belirten katılımcının yanında, küçük bir ilçede yaşamasına rağmen toplu taşıma imkanının yetersiz olması sebebiyle bireysel de olsa özel ulaşım araçlarını kullandıklarını belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Bir diğer incelenen konuya canlı yaşamına katkı sağlamadır. Katılımcıların buna ilişkin belirttikleri cümleler şu şekildedir:

Ö1. Çok severim bir kere onları yani doğa onlara ait diye düşünüyorum. Ee onun için elimizden gelen her şeyi olabildiği kadar yapmalıyız... Şey duş jel-

lerinde ki küçük mikro parçacıkları doğaya karıştığında, denize karıştığında su yoluyla denize karıştığında balıklara, hayvanlara, denizdeki canlılara çok fazla zarar verdiğini okumuştum... Kestim tamamıyla o kullanımı çok dikkat ediyorum mesela o küçük parçacıklara, olmayan duş jelleri tercih ediyorum. Ee doğaya olabildiği kadar daha az zararı olan şeyleri tercih ediyorum. Mesela aklımda bu kalmıştı.

Katılımcıların hepsinin doğaya saygısı olduğu ve katkı sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Kullandıkları kişisel bakım ürünlerinin içerikleri, yapılan havai fişek gösterileri, avlanma yasağı dönemi katılımcıların dikkat ettikleri arasında gelmektedir. Buna ek olarak pek çoğunun balkonda da olsa bir ürün yetiştirme veya meyve çekirdeklerini doğaya geri atarak yeni meyvelerin yetişmesi için bir çabası olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğu evinde hayvan beslemese de evlerinden artan yemekleri ya da hazır mamaları sokak hayvanları için temin etmektedirler. Bunun yanı sıra hayvanlardan köpeklerden korktukları için barınaklarda tutulması gerektiğini belirten de katılımcı bulunmaktadır. Barınaklarda nasıl bakım sağlandığına dair elimizde bir kanıt olmasa da çevrenin insanların olduğu kadar hayvanların da hakkı olduğunu unutmayan katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Ö16. Şöyle zaten benim büyük çocuğum inanılmaz hayvan seviyordu. Ve sürekli işte hayvanlardan oynardı, hayvanlardan bahsedirdi. O yüzden denize gittiğimizde hiç denize hiçbir şey attırıyoruz işte bak diyoruz bunlar oradaki hayvanlara bulaşabilir, onların evlerini şey yapar. Çocuklara da aynı şekilde bunla ilgili bir video vardı Greenpeace'nin. Balınaya dolanan plastik şeyleri falan izletmiştim. Benim oğlum çok pipet kullanırdı oyun içinde. Onlardan bahsettim. Bak bunlar hayvanlara, denize ulaşıyor diye... Deniz hayvanlarına böyle, diğer hayvanlara da mesela bulduğumuz kedi, köpekleri illa severiz. Onlara zarar vermememiz gerektiğini, onların bizi ısırmasından falan hep bu şekilde bahsettik.

Katılımcıların güzel ve sağlıklı doğanın herkesin hakkı olduğunu fakat sürecin çok da iyiye doğru gitmediğine dair endişeleri olduğu görülmektedir. Buna dair gelecek yaşamla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Ö9. Gelecek nesillere tabii ki biz bir öğretmen olarak çok fazla bu konuda şey yapamayız ama en azından biz bunların bilinçlenmesi için çocuklar konusunda başlarız. Mesela atıyorum su tasarrufu, biz bunu çocuklara verdiğimizde çocuklar bu neslin geleceği, devamı olduğu için bu çocuklarla devam edebiliriz. En çok elimizden gelen bir öğretmen olarak yapabileceğimiz tek şey bu olur gibime geliyor.

Ö10. Ortak kullandığımız aslında bir çevre. Ki burasıda, doğasıyla çok güzel bir yerde yaşadığımızı düşünüyorum. Denizi, ormanı, bitki ve hayvan çeşitliliği anlamında. Buna bizlerin sahip çıkması gerekiyor ki gelecek nesiller de bunları görebilir, faydalanabilsin. Yani bu çevre güzelliğinin diğer nesillere aktarılması gerektiğini düşünüyorum. Bize miras, emanet gelecek nesillerin dünyası olmalı.

Katılımcıların gelecek yaşama dair fikirlerine bakıldığında sürdürülebilirlik kavramını çağrıştıran ifadeler görülmektedir. İnsanın ihtiyacı olan kaynakların gelecek nesillere şimdikinden daha az ya da bozulmuş şekilde aktarılması katılımcıların ortak varmak istedikleri nokta olarak görülmektedir. Katılımcılardan bir tanesi (Ö9) öğretmenlerin bu konuda bilinçlendirme yapabilmesi açısından önemini vurgulamaktadır. Bunun için de katılımcılardan bazılarının kurum ve kuruluşlardan beklentileri olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Ö3. Öncelikle bence bunu belediye ve de ülkemiz olarak bir şey yapmamız gerekiyor ki ben atıkları ayırsam bile bunun için yapabileceğim bir şey yok. Ayırsam nereye vereceğim?

Ö6. Kıyı şehrinde sahilde yaşıyoruz, o suların temizlenmesi anlamında çalışmalar yapılabilir. Hopa için düşünüyorum, büyük şehirlerde belki biraz daha aktif olunabiliyor ama, hani en basiti şuan belki de bu küresel, pandemiden dolayı maske geri dönüştürülebilir mi ile ilgili. İşte belki çok büyük adımlar ama onunla ilgili bence acil bir geri dönüşüm projesi yapılabilir.

Katılımcılardan alınan dönütlere göre, kurum ve kuruluşlardan beklentinin yüksek olduğu görülmektedir. Geri dönüşüm, atık yağ ve pil toplama, kıyafet kumbaraları, topluma eğitim verilmesi gerektiği gibi konularda buldukları ilçe ve ilden beklentileri olduğu görülmektedir.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuklara Çevresel Sürdürülebilirliği Kazandırmak İçin Yaptıkları Etkinlikler

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çocuklara çevresel sürdürülebilirliği kazandırmak amacıyla hangi konularda ne tür etkinlikler yaptıklarını belirlemek için yapılan betimsel analiz sonucunda elde edilen kodlar su kirliliği farkındalığına, tasarruf bilinci kazandırmaya, enerji verimliliğine, geri dönüşüme, geri kazanıma ve çevre hakkı bilinci kazandırmaya yönelik etkinlikler ve aile katılımıdır. Öğretmenlerden bazıları su kirliliğini fark ettirmek adına yaptıklarını şu şekilde dile getirmişlerdir:

Ö13. Çevremizde bir nehir var, onlar da gözlemlediklerini anlatıyorlar. Nehirlerde çöp görüyor musunuz? Onları çöplere, suya çöpümüzü atmayalım. Temiz

tutalım elimizden geldiği kadar. İşte evde kullandığımız, musluktaki suları nasıl kullandığımız konusunda örnekler veriyoruz. Hayvanların yaşam alanlarını da daha çok işte denizlerin kirlenmemesi, balıkların yaşam alanlarının deniz olduğunu anlatıyoruz.

Yukarıdaki cümlelerden de anlaşıldığı üzere çocukların özel hayatlarında gözlem yapmaları ve sohbet etkinliği üzerinden giderek su kirliliği konusunun az da olsa verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların su yönetimi bilinci üzerinde daha çok durduğu şu ifadelerde görülmektedir:

Ö3. Onlarla öncelikle suyun neden bizim için önemli olduğunu konuşup, bunun için ne yapabileceğimiz konusunda fikir yürütüyoruz. Ki kendilerinin bulmasını istiyorum. Okulumuzda elimizi yıkarken, elimizi sabunlarken çeşme kapalı olması sonra açıyorlar, gereksiz açık kalmıyor. Onun dışında bununla ilgili animasyonlar var. Bunları izliyoruz. Su tasarrufu ile ilgili sanat etkinliği yapmıştık. Grup etkinliğimiz. Yırtma, yapıştırma ile yine suyun döngüsünü konuşmuştuk.

Katılımcılar çoğunlukla suyun önemi, tükenmesi halinde olabilecekler, suyun döngüsü ve su tasarrufu hakkında çocuklarla sohbet etkinliği yapmakta olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak katılımcılar suyun döngüsü ile ilgili sanat etkinlikleri, çocukların kendilerini göl olarak düşünebilecekleri drama çalışmaları yaptıkları, eğitici videolarla da desteklediklerini belirtmektedir. Sınıfta ve evde devamlı su tasarrufu hakkında telkinlerde bulunarak süreci yönetmeye çalıştıkları görülmektedir. Tasarruf söz konusu olduğunda sadece su değil pek çok tasarruf sürecini göz önünde bulunduran katılımcılar sınıfta yaptıkları etkinlikleri şu şekilde dile getirmişlerdir:

Ö5. Yani her şeyi projeye dökmüyoruz ama bazı projeler kağıt üzerinde kalıyor. Sınıf içi uygulamalarımızda çok güzel dönütler alıyoruz. Giderken mutlaka ışığı birine kapattırıyorum ya da bu süreçte hava biraz karanlık, ışıkların şu kadarını kullanabiliriz, etkinlikte bize yardımcı olsun diye diyoruz. Eve giderken de en öndeki çocuk ışıkları kapatıyor. Artık son süreçte benim bile söylememe gerek kalmıyor. Okuldakiler de aslında yaşamımızın bir parçası.

Katılımcılardan bazılarının tasarruf farkındalığı için kumbara yaptırmak, sınıfta kullanılan ürünlerin daha küçük porsiyonlar halinde kullanılması ya da elektriğin gereksizse kapatılması konusunda etkinlikler yaptırdığı görülmektedir. Diğer katılımcılar enerji yönetimi ile ilgili düşünce ve yaptıkları etkinlikleri şu cümlelerle ifade etmektedir:

Ö3. Gereksiz ışıkları yakmıyoruz. Hatta öğrencilerim artık birbirlerini bile uyarıyorlar. İşte beni uyarıyorlar. Öğretmenim güneş çıktı, aydınlık oldu ışıkları kapatalım diye. Enerji konusunda sınıfta başka.

Ö13. Rüzgar gülleri yaptılar genelde, en basit gelenleri yapmışlar çoğunlukla. İşte tasarruflu ampullere değinmiş onlar da etkinliklerinde. Onları yaptılar daha çok.

Katılımcıların enerji verimliliğine yönelik etkinliklerde daha çok çember saati oluşturarak beyin fırtınası gibi yöntemlerle sohbet etkinliği oluşturduğu görülmektedir. Sanat etkinlikleri, doğaçlama ya da dramatizasyonlarla, hikaye ve eğitici videolarla bu eğitimi desteklemektedirler. Uyarı kartları oluşturmak, öğretmenin çocuklara denetleme görevi vermesi sürecin bir başka etkinlikleri arasında yer almaktadır.

Ö15. Okulda atıkları falan böyle birleştirmek için projeler yapmak istiyoruz belki yapmadık şuna kadar ama. Hepsini ayrı ayrı kutularda plastikti pildi falan düşünüyoruz onları yapmayı. Sadece kağıtlar konusunda bir şeyler yapabiliyorum, mesela pil konusunda da yapıyoruz, pilleri çöpe atmamaya çalışıyoruz. Başka diğer şekilde yapamıyoruz yani hani plastikleri ayrı yerde toplayıp onu yapamadık ama. Çok istiyorum yapmayı beş, altı tane kutumuz olsun bütün hepsini ayrı ayrı toplayalım hem çocuklar onun bilincinde olsun.. Önceki senelerde okulumuz bahçeliydi. Orda bahçede çocuklara poşetten elbiseler yapıp çöp poşetinden, temizlikçi adı altında böyle bahçedeki bütün çöpleri falan topluyorduk. Çocuklar çöp arabası oluyormuş gibi. O şekilde bahçede yaptığımız etkinlikler oluyordu.

Katılımcıların genel itibarıyla geri dönüşüm kutularını çocukların hayatına katmak adına etkinlikler yaptıkları görülmekle beraber bazılarının sınıfta çocuklara yaptırdıkları etkinliklerden çok kendisinin sınıfta dikkat ettikleri üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Şuan bu konuyla ilgili çok bir şey yapamadığımı belirten katılımcı (Ö15) imkanı olmayan bir okuldan kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Katılımcılar geri dönüşümle ilgili farkındalık kazandırmak için yaptırdıkları etkinlikleri şu şekilde ifade etmektedirler:

Ö17. Sınıfta etkinliklerimizi, artan kağıtlarımızı kullanamayacak durumda olanları okulumuzda çöp kovaları var ayrı ayrı onlara atıyoruz. Plastikleri ayrı yere, mümkün olduğunca biz atık malzemeler kullanıyoruz. En olmayacak, kullanılmayacak şekle gelince atıyoruz. Okul öncesinin amacı zaten bu. Atık malzemeleri kullanmak. Kullanılmayacak, kopmuş, yırtık, parçalanmış olanları atabiliyoruz tabii ki. Onlar da zaten kutularımız var oralara koyuyoruz bizde. Biz bazen fotokopilerde yanlış çekiyoruz. O kağıtların arkasına serbest resim yapıyoruz. Onları kullandırtıyorum boşuna tekrar kağıt ziyan etmeyelim diye. Fazla gereksiz olanları da kağıtların olduğu kutuya attırıyoruz. Biz pek atmıyoruz atıkları.

Katılımcıların geri dönüşüme dikkat ettikleri ve bunun için geri dönüşüm kutularını düzenli bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Bunun için kutuların işlevlerini renklerle kodlamak, çocuklara görev vererek sınıfta kullandıkları materyalleri ayırma ya da bununla ilgili eğitici videolar izleme sınıfta yapılan etkinlikler arasında yer almaktadır. Katılımcılardan birinin (Ö17) sadece çıkan atıkları geri dönüşüme göndermek dışında, geri dönüşüm ve yeniden kullanımı birlikte değerlendirdiği görülmektedir. Yeniden kullanım etkinliklerini tercih eden diğer katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Ö10. Geçen sene pil toplatmıştık. Plastik şişe kapağı hani tekerlekli sandalye için toplanıyordu, onlardan toplatmıştık. Bu sene geri dönüşümle ilgili şapka tasarlatmıştık çocuklara evde atık materyaller kendileri getirdiler. Hatta onu geri dönüşüm defilesi yaptırmıştık yıl sonu defilesi olarak. Geçen sene de yaptık aynı etkinliği bu sene de yaptık.

Katılımcıların ifadelerinden hareketle yaptıkları “yeniden kullanma” sürecini “geri dönüşüm” olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Katılımcıların yeniden kazanım amacıyla yaptıklarına bakıldığında, çocukların her türlü materyalden ürünler ortaya koydukları ve atıkların değerlendirilmesinin önemini ortaya koydukları görülmektedir. Katılımcılar canlı yaşamına katkı etkinlikleri için yaptıkları çalışmalarını ise şu şekilde dile getirmişlerdir:

Ö20. Şimdi Eylül ayında Hayvanları Koruma günü vardı mesela kuşlar için kafes yaptık. Yani kafes demeyim de kuşlar için yemlik tasarladık. Onu bahçeye astık. Mama kabı tasarlamıştık geçen yıl. Mama kabı bıraktık, süt koyduk içine, mama koyduk falan. Ekim, biçim şey yani ilkbahara doğru mesela fasulye çimlendirme gibi ağaç diktik mesela geçen yıl. Ama bunu dediğim gibi TEMA’da da bazı konular var hani onlara da katılmaya çalışıyoruz.

Görüldüğü üzere katılımcıların artık materyalleri kullanmaya çok fazla katılım sağladıkları görülmektedir. Artık materyalleri kullanarak hayvanlara yemlikler oluşturma dışında, sınıfa canlı getirmek ve onun bakımı hakkında sohbet etmek, toprağa bir şeyler ekerek bir ürün ortaya çıkarmak gibi pek çok etkinlikle çocukların, canlı yaşamına katkı sağladıklarını ve bunun bilincini geliştirme fırsatı buldukları görülmektedir. Canlı yaşamına katkı sağlarken bunu çevre hakkı bilinci kazandırmaya yönelik etkinlikler yaptırarak katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Ö6. Onlarında bir yaşam hakkı olduğunu, öğrencilerime, çocuğuma ilk başta onu anlatmaya çalışıyorum. Nasıl bizim yaşam hakkımız varsa onlarında yaşam hakkı olduğunu ve onlara saygı duyulması gerektiğini aslında o bitki örtüsünden de bahsettiğiniz de aynı şekilde onu aşılılamaya çalışıyoruz. Oku-

duğumuz bir hikayede bile bir kelime geçiyorsa onların doğanın hayvanların, bitkilerin, canlıların yaşam hakkı olduğunu, onlara saygı duymamız gerektiğini aslında hani yıl içinde ele alıyoruz.

Katılımcıların video, slayt, hikayelerle edindirmeye çalıştıkları çevre hakkı bilincini çocukların günlük yaşam deneyimlerini kazandıkları sırada da vermeye özen gösterdikleri görülmektedir. Çevre hakkı bilincine genellikle sohbet halindeyken ya da bir etkinliğin yapım aşamasında değinilmektedir. Katılımcılar çocuklarla etkinlikleri gerçekleştirmenin yanı sıra ailelerin de işin içine katılmasını nasıl gerçekleştirdiklerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

Ö9. Ailelerini bilinçlendirme konusunda da veli toplantılarında bilgiler dağıtıyoruz, bilgi formları dağıtıyoruz. Bunun haricinde velilere ekstra videolar atıyorum. Evde de izletip pekiştirmeleri adına. Velilere bunun dışında Whatsapp gruplarından okulda yaptığımız çalışmalarını fotoğraflandırıp atıyorum ki hani evde de tekrarını devam ettirebilsinler diye.

Katılımcıların aile katılımına oldukça yer verdikleri ve okulda çocukların yaptıklarının ailelere çocuklar tarafından anlatılarak desteklenmesi dışında, okula hayvan getirme ya da toprakla yapılacak işler için de katılım sağladıkları görülmektedir. Tüm bunların dışında katılımcılardan bazılarının velilere konu ile ilgili bilgilendirici mesajlar gönderdiklerini veya velilerle görüşmeler yaptıklarını belirtmektedir. Katılımcılardan birisinin (Ö7) çevre eğitiminin çocuklar dışında velilere de verilmesi gerektiğini belirtmesi ilgi çekicidir.

Tartışma ve Sonuç

Okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin ve uygulamalarının incelendiği bu çalışmada katılımcılar özellikle çevre sorunları, çevresel sürdürülebilirlik uygulamaları ve sınıflarında çocuklarla yaptıkları etkinlikler üzerinde durmuşlardır. Katılımcılar çevre sorunu denildiğinde daha çok su kirliliği, atık kirliliği, geri dönüşüm, plastikler, hava kirliliği ve tüketim alışkanlıkları üzerinde durmaktadırlar. Suların oksijen kaynağı olduğu için kirletilmemesi gerektiği görüşüyle birlikte musluklardan bilinçsizce dökülen atık yağların da suyu kirlettiği ve bununla birlikte suda yaşayan canlıların bu durumdan olumsuz etkilendiği görüşü hakimdir. Beaumont ve diğerleri (2019) deniz ekosistemlerinin insanlara gıda sağlama, karbon depolama, manevi faydalar gibi birçok katkısı olduğunu ve buna yönelik herhangi bir tehdidin gıda güvenliği, geçim kaynakları, gelir ve sağlık kaybı gibi birçok farklı şekilde dünya genelinde insanların refahını etkileyebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerin denizlerin zengin bir ekosistem olduğunun bilincinde olması ve bu ekosisteme zarar verebilecek davranışlardan kaçınmaları sevindiricidir.

Atık kirliliğinin de farkında olan katılımcılar, geri dönüşümün doğru yapılamayışına, ayrıca Covid- 19 salgını sebebiyle her yerde gördükleri maskelerin doğaya verdiği zararı da dile getirmişlerdir. Buna ek olarak bazı katılımcıların hava kirliliğine yönelik kimyasal atıkları, kömürü ve gazları en büyük çevre sorunu olarak değerlendirdiklerini görülmektedir. Günümüzde tüketim davranışlarının değişip, alışkanlık haline gelmesi de bazı katılımcılar tarafından çevre sorunu olarak nitelendirilmektedir. Öğretmenlerin görüşme sırasında paylaştıkları çevre sorunlarının aslında çok az bir kısmından oluşmasının yanı sıra gündemde en çok üzerinde durulan konular olduğu söylenebilir. Yılmaz ve Gültekin (2012)'nin sınıf öğretmeni adaylarıyla yaptığı çalışmasında çevre sorunlarını ayrı ayrı olarak ele alınsa da temelde bir bütün olarak düşündükleri ve en büyük çevre sorununun da insanların kayıtsızlığı olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Goulgouti, Plakitsi ve Stylos (2019) çevre sorunlarının çoğunun insanların yaşam tarzlarından ve faaliyetlerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin gerek günlük hayatlarında sürdürdükleri uygulamalarla gerekse çocuklarla yaptıkları etkinliklerle çevre kirliliğinin önüne geçme yönünde adımlar attıkları söylenebilir. Buna karşın okul öncesi öğretmenlerinin çölleşme, ormansızlaşma, aşırı nüfus artışı, biyolojik çeşitliliğin azalması ve doğal afetler gibi farklı sorunları çevre sorunu olarak ele almamaları düşündürücüdür. Bu sorunlar doğrudan ya da dolaylı olarak çocukları etkilemekte ve çocukların çeşitli risklerle ve çocuk hakları ihlalleriyle karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır (UNICEF, 2021). Bu noktada okul öncesi öğretmenlerine farkındalık kazandırma noktasında önemli görevler düşmektedir.

Doğayı kirletmemeyi başlı başına yaptıkları arasında nitelendiren katılımcıların özellikle su yönetimi konusunda daha duyarlı davrandıkları görülmektedir. Katılımcıların hayatlarında su tasarrufu konusunda bulaşık ve çamaşır makinelerinin doğru kullanımı, kişisel bakım zamanında su kullanım miktarına dikkat etme gibi düzenlemeler bulunmaktadır. Ayrıca oyun için veya meyve sebze yıkamada kullanılan suların da kullanıldıktan hemen sonra dökmemeleri, başka bir alanda tekrar değerlendirmeleri su konusunda sürdürülebilir olma yolunda katılımcıların attıkları adımlardandır. Katılımcılar ++ enerji sınıfı ürünler tercih ettiklerini, gereksiz ışık açmadıklarını veya elektrik harcayan ürünler kullanmadıklarını dile getirirken, bunu daha çok doğaya zarar vermemek yerine ekonomik olarak tasarruf etmek amacıyla yaptıkları belirlenmiştir. Goulgouti, Plakitsi ve Stylos'un (2019) öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmada da benzer şekilde çalışmaya katılanların büyük çoğunluğunun gereksiz ışıkları kapattıkları, elektronik cihazları kullanmadıklarında kapattıkları, su tasarrufuna dikkat ettikleri belirlenmiştir. Plastik ürünler yerine cam ürünlere yönelen katılımcılar olduğu gibi, bu konudaki seçeneksizliği dile getiren katılımcılar da mevcuttur. Ayrıca geri dönüşüm imkanının buldukları Artvin ilinde olmaması da atık yönetiminde çok

fazla seçenekleri olmadığını göstermektedir. Sadece doğayı kirletmemek üzerinden plastikler konusunda atık yönetimini gerçekleştirdikleri katılımcıların görüşlerinden anlaşılmaktadır. Ancak katılımcıların çoğunun ekme kabukları, meyve kabukları ya da artan yemekleri özellikle hayvanlarla paylaşıyor olmaları canlı yaşamına sağladıkları katkıları göstermektedir. Sağlıklı ve güzel bir doğanın içinde yer almak isteyen katılımcıların, kendi çabalarına ek olarak kurum ve kuruluş beklentisi de bulunmaktadır. Geri dönüşüm faaliyetlerinin, kıyafet kumbaralarının, çevre eğitiminin faaliyete geçirilmesi gerektiği konusunda ortak fikre sahiptirler. Prince (2017) çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek için model olma ve rehberlik etmenin önemli olduğunu belirtmekte, Hill (2012) ise öğretmenin rol model olarak öğrenmeyi desteklediğine değinmektedir. Bu noktada okul öncesi öğretmenlerinin gerek sınıf içerisinde gerçekleştirdikleri uygulamalar ile gerekse günlük hayatlarındaki uygulamalarla çocuklara rol model olmaları kaçınılmazdır. Miller, Davis, Boyd ve Danby (2014) çalışmalarında Avustralya’da okul öncesi dönem çocukların ve öğretmenlerinin Su Farkındalık Merkezi programına ilişkin deneyimlerini incelemişlerdir. Çocuklarla ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda programın su tasarrufu konusunda bakış açılarını genişlettiği ve su tasarrufu uygulamalarını arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların yakın çevrelerinin de bu konu üzerinde etkilendiği belirlenmiştir. Dolayısıyla öğretmenlerin yaptıkları etkinliklerdeki kazanımlar sadece çocuk ile sınırlı kalmamakta, çocuğun çevresindekileri de doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğini göz önünde bulundurmaları gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıflarında çocuklara su kirliliğine yönelik farkındalık kazandırmaya, gerek elektriği gerekse suyu tasarruflu kullanmaya, enerjinin verimli kullanılmasına, geri dönüşüme dikkat çekmeye ve çevre hakkı bilinci kazandırmaya yönelik farklı etkinlikler gerçekleştirdikleri saptanmıştır. Güzelyurt ve Özkan (2018) çalışmalarında okul öncesi öğretmenlerinin çevre eğitimiyle kazandırmak istedikleri becerilerin çevreye karşı duyarlılık ve çevreyi koruma, doğayı koruma, çevre sorunlarını fark etme ve doğal ortamlardaki fiziksel beceriler olduğunu belirlemiştir. Okyay, Demir, Sayın ve Özdemir (2021) de okul öncesi öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun sınıflarında geri dönüşüm, su döngüsü, hayvanların özellikleri, ağaç ve toprak çeşitliliği ve çevre temizliği konularında etkinlikler yaptıklarını saptamıştır. Bu noktada okul öncesi öğretmenlerinin ele aldıkları konuların zaman zaman örtüşse bile farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu farklılıkların öğretmenlerin ilgi alanlarından ve kendilerine göre önemli olan konulara programlarında yer vermelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğretmenlerin çevresel sürdürülebilirliği sınıfta etkinlik olarak nasıl uyguladıkları incelendiğinde ise ilk olarak belirli günler ve haftalardan çevre konulu özel günlerde çevre ile ilgili etkinliklere yer verdikleri görülmektedir. Öğretmenler bu sırada daha çok sohbet etkinliğinden, dramatizasyondan

faýdalandıkları belirtmişlerdir. Buna ek olarak, beyin fırtınası yaptıklarını, tasarrufa dikkat çekmek için kumbara gibi sanat çalışmalarına yer verdiklerini, hikaye ve eğitici videolarla da çevre eğitimini desteklediklerini dile getirmişlerdir. Bu noktada dikkati çeken noktalardan birisi öğretmenlerin gezi gözlem çalışmalarına yer vermemeleridir. Güzelyurt ve Özkan'ın (2018) ve Okyay, Demir, Sayın ve Özdemir'in (2021) okul öncesi öğretmenleriyle gerçekleştirdikleri çalışmalarda öğretmenlerin çeşitli geziler düzenledikleri ve bu süreçte çocuklara gözlem yaptıkları saptanmıştır. Yaşadıkları yer itibarıyla doğayla iç içe ve uyum içinde olabilecekleri, farklı toprak ya da bitki türlerini gözlemleyebilecekleri, bitki yetiştirme çalışmaları yapabilecekleri bir yerdeyken sınıf içerisinde gerçekleştirilen çeşitli etkinliklerle çevre eğitimi yapılması ve çocukların çevresel sürdürülebilirliğe yönelik çeşitli beceriler kazanmasını beklemeleri düşündürücüdür. Öğretmenlerden çoğu geri dönüşüm üzerinde ekstra etkinlikler planladıkları hatta bunları projelendirdiklerini belirtmişlerdir. Bu süreçte geri dönüşüm kutularından faydalandıkları ve de geri dönüştürülebilir malzemelerden pek çok oyuncak oluşturduklarından bahsetmişlerdir. Buil, Roger-Loppacher ve Tintore (2019) geri dönüşümün doğal kaynakların tükenmesini önlemek için gerekli bir uygulama olduğunu ve geri dönüşüm uygulamaları sayesinde çocukların çevreyle ilgili fikirlerle meşgul olabildiklerini belirtmektedir. Şallı (2011), okul öncesi dönem çocuklarının proje tabanlı öğrenme yaklaşımıyla geri dönüşüm bilgi düzeylerini artırmayı amaçlamış, bunun için de geri dönüşüm eğitim programı hazırlamıştır. Uygulama sonrası deney grubunda geri dönüşüm bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmüştür. Şallı'nın (2011) çalışması geri dönüşüm kavramının kazandırılması açısından büyük önem kazanmaktadır. Çünkü öğretmenlerle yapılan görüşmeler sırasında geri dönüşüm kavramının yanlış bilindiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler sınıflarında geri dönüştürülebilir materyaller kullanarak geri dönüşüm yaptıklarını düşünmektedirler. Aile katılımına da oldukça yer veren öğretmenler, özellikle sınıfa hayvan getirme ya da toprağı ekme ve biçme işlerinde ailelerin katılımını sağlayarak, çocukların canlı yaşamına katkı sağlamalarını ve çevre bilinci geliştirmelerini desteklemektedir.

Öneriler

Araştırma sonucunda okul öncesi öğretmenlerinin çeşitli çevre sorunları üzerinde durdukları, diğer çevre sorunlarından bahsetmedikleri saptanmıştır. Çocuklarla yaptıkları uygulamaları da bu çevre sorunları çerçevesinde şekillendirdikleri görülmektedir. O öğretmene önemsiz gelen ya da dikkatini çekmeyen bir çevre sorununa programında yer vermemesi ihtimalini ortadan kaldırmak için okul öncesi eğitim programında ele alınabilecek noktalara yer verilebilir. Yapılan çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin çevre eğitimine yönelik çalışmaları sınıf içerisinde yürüttükleri belir-

lenmiştir. Bu noktada öğretmenlerin sınıf dışı ortamları da eğitim programını uygulama noktasında nasıl kullanabileceklerine yönelik uygulamalı eğitimler düzenlenebilir. Ayrıca çalışmada öğretmenler genellikle çocuklarla ne tarz etkinlikler yaptıklarından bahsetmeler de bunların çocuklar üzerindeki etkilerini dile getirmemişlerdir. Öğretmenlere çocuklarla yaptıkları etkinliklerin çocuklara yansımalarını nasıl değerlendireceklerine yönelik bir eğitim verilebilir. Aynı zamanda çocukların çevresel sürdürülebilirliğe yönelik uygulamaları farklı çalışmalar ile değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akbayrak, N. ve Turaşlı N. (2017). Oyun temelli çevre etkinliklerinin okul öncesi çocukların çevresel farkındalıklarına etkisinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 239-258. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720171240>
- Akçay, İ. (2006). *Farklı ülkelerde okul öncesi öğrencilerine yönelik çevre eğitimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Alpak, G. (2016). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik yaklaşımları ile sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Atasoy, E. (2006). *Çevre için eğitim, çocuk doğa etkileşimi*. Ezgi Kitabevi.
- Beaumont, N. J., Aanesen, M., Austen, M. C., Börger, T., Clark, J. R., Cole, M., Hooper, M., Lindeque, P. K., Pascoe, C., Wyles, K. J. (2019). Global ecological, social and economic impacts of marine plastic. *Marine Pollution Bulletin*, 142, 189–195. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2019.03.022>
- Berg, B ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Arı, A. (Çev.), Eğitim Yayınevi (Orijinal eserin basım tarihi 2015).
- Buil, P., Roger-Loppacher, O., and Tintoré, M. (2019). Creating the habit of recycling in early childhood: a sustainable practice in Spain. *Sustainability*, 11(22), 6393. <https://doi.org/10.3390/su11226393>
- Creswell, J. W., (2017). *Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*, Demir, S. B. (Çev.), Eğitim Kitab (Orijinal eserin basım tarihi 2016).
- Çimen, H. ve Benzer, S. (2019). Fen bilgisi ve sınıf öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 525-542. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.475471>
- Demir, E. ve Yalçın, H. (2014). Türkiye’de çevre eğitimi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 7(2), 07-18.

- Erten, S. (2004). Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır? *Çevre ve İnsan Dergisi*, 65/66, 1-13.
- Goulgouti, A., Plakitsi, K., and Stylos, G. (2019). Environmental Literacy: Evaluating Knowledge, Affect, and Behavior of Pre-service Teachers in Greece. *Interdisciplinary Journal of Environmental and Science Education*, 15(1), e02202. <https://doi.org/10.29333/ijese/6287>
- Günindi, Y. (2010). Okul öncesi öğretmenlerinin çevre dostu davranışlarının araştırılması. *TÜBAV Dergisi*, 3(3), 292-297.
- Gürbüz, H., Çakmak, M. ve Derman, M. (2013). Biyoloji öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye yönelik tutumları. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (1), 144-149.
- Güzelyurt, T. ve Özkan, Ö. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi dönemde çevre eğitimine ilişkin görüşleri: durum çalışması. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 651-668.
- Hill, A. (2012). Developing approaches to outdoor education that promote sustainability education. *Australian Journal of Outdoor Education*, 16(1), 15-27. <https://doi.org/10.1007/BF03400935>.
- İğci, T. ve Çobanoğlu, N. (2019). İklim değişikliğinin ve iklim değişikliğiyle ilgili küresel anlaşmaların çevre etiği bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 7(2), 130-146.
- Kahrıman Pamuk, D. (2021). *Erken çocukluk döneminde çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik*. Pamuk, K. (Edt.), Erken çocukluk döneminde çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik içinde (s 51-77). Anı Yayıncılık.
- Kocalar, A. (2015). *Ekoloji eğitiminde yeni sorun: ekofobi*. Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Turan, S. (Çev.), Nobel Yayıncılık (Orijinal eserin basım tarihi 2009).
- Miller, M., Davis, J., Boyd, W., and Danby, S. (2014) Learning about and taking action for the environment: Child and teacher experiences in a preschool water education program. *Children, Youth and Environments*, 24(3), 43-57.
- Okyay, Ö., Demir, Z., Sayın, A., ve Özdemir, K. (2021). Ekolojik okuryazarlık eğitiminin okul öncesi öğretmenlerinin ekolojik farkındalığı ve çevreye yönelik motivasyonlarına etkisi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 129 - 146.

- Özdemir, O. (2007). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi: “sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim”. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 32(145), 23-39.
- Prince, H. E. (2017) Outdoor experiences and sustainability, *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 17(2), 161-171. <https://doi.org/10.1080/14729679.2016.1244645>.
- Şallı, D. (2011). *Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile 48-60 aylık çocuklara geri dönüşüm kavramının kazandırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVII (1), 83-92.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>
- Uludağ, G., Karademir, A. H. ve Cingi, M. A. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye ilişkin davranış düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(41), 120-136. <https://doi.org/10.21764/efd.01513>.
- UNICEF (2021). *The climate crisis is a child rights crisis:: introducing the children's climate risk index*. <https://www.unicef.org/media/105376/file/UNICEF-climate-crisis-child-rights-crisis.pdf>
- Walshe, N. (2008) Understanding students' conceptions of sustainability. *Environmental Education Research*, 14(5), 537-558, <https://doi.org/10.1080/13504620802345958>.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F. ve Gültekin, M. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının çevre sorunları bağlamında öğrenim gördükleri programa ilişkin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 120-132.
- Yücel, G. ve Kurnaz, L. (2021). *Yeni gerçeğimiz sürdürülebilirlik*. Yeni İnsan Yayınevi.